

ubeRomania uteguvoeha limdiniut hanatzit.” (Zsidó vezetői csoportok Magyarországon és Romániában – Reagálások a náci politikájára.) In: *Dapim lecheker takufat hashoa*. Hakibbutz Hameuchad, Tel-Aviv, 1978, 1:25–43. o.

46. Stern, *i. m.*, 31. o. Vö. George Bárány: „Magyar Jew or Jewish Magyar? Reflections on the Question of Assimilation.” In: *Jews and Non-Jews in Eastern Europe, 1918–1945*. Szerk.: B. Vágó–G. L. Mosse. John Wiley, New York, 1974, 51–98. o.

47. Stern, *i. m.*, 30. o.

48. *Uo.*, 31. o.

49. *Uo.*, 19. o.

50. A magyarországi zsidóság hagyományos vezetőinek tehetetlenségét és ennek egynémely okát a Pesti Izraelita Hitközség főtitkára és a Zsidó Tanács egyik tekintélyes tisztviselője, Munkácsi Ernő is észrevette, illetve szóvá tette *Hogyan történt? Adatok és okmányok a magyar zsidóság tragédiájához* c. könyvében. Renaissance, Bp., 1947, 10. és 54–55. o. A zsidó vezetés működését az 1944. március 19-i utáni időben könyvem 14. fejezetében vizsgálom. 1944. március 19-ig a zsidó sajtó sokszínű volt. Heti-, illetve havi lapok, folyóiratok, politikai, illetve kulturális irányzatúak voltak közöttük. *A Magyar Zsidók Lapjának* elődje 1882–1938 között az *Egyenlőség*, a Pesti Izraelita Hitközség félhivatalos lapja volt Szabolcsi Miksa, majd fia, Szabolcsi Lajos szerkesztésében.

51. A művészeti és kulturális programokat az OMIKE égisze alatt és támogatásával szervezték. Kultúrdélutánokat rendeztek, ahol a világirodalom leghíresebb darabjait mutatták be, Racine-t, Ibsent, Molière-t játszottak; operákat és operettekét. Az ország megszállásának hónapjában például Verdi *Aidáját* mutatták be. Az SS a megszállás első napján Bánóczy Lászlón keresztül vette fel a kapcsolatot a zsidó vezetéssel. Bánóczy az OMIKE művészeti vezetője volt, és éppen a Síp utca 12.-ben, a hitközségi székházban tartózkodott. Lásd a 14. fejezetet.

52. *A Magyar Zsidók Lapja*, 1942. január 22., 7. o.

53. Eppler Sándor 1942 februárjában a nagy amerikai zsidó szervezetekről, a Jointról, az ORT-ról, a HIAS-ról és a többiekéről tartott előadást. Ismertette ezek belső felépítését és vezetőit, viszont azokról a szorongatott helyzetű európai zsidó közösségekről nem szólt, amelyeken ezek a szervezetek segíteni próbáltak. *Uo.*, 1942. február 5., 5. o.

54. Lásd például Stern Samu, Kahan Niszon és Ribáry Géza felszólalását a Pesti Izraelita Hitközség rendkívüli ülésén, 1942 februárjában. *Uo.*

55. *Uo.*, 1942. április 30.

56. *Uo.*, 1942. szeptember 2. A trianoni Magyarországon 1941-ben mindössze 0,1%-a a zsidóságnak, szám szerint 9764 személy vallotta magát zsidó nemzetiségűnek. *Magyar Statisztikai Évkönyv*. Új sorozat, 51–54. kötet, Stephaneum, Bp., 1943–46, 1948, 20. o.

57. A zsidó munkaközösségre, publikációs tevékenységére és „belső körére” nézve lásd Denis Silagi (Szilágyi Dénes): „A Foiled Jewish Political Venture in Hungary, 1939–1942.” In: *The Tragedy of Hungarian Jewry. Essays, Documents, Testimonies*. Randolph L. Braham szerk., Institute for Holocaust Studies of the City University of New York, New York, 1987, 191–235. o. Vö. még Nathaniel Katzburg: „Zionist Reactions to Hungarian Anti-Jewish Legislation, 1939–1942.” In: *YVS*, 16:161–176. o.

58. Ugyanilyen szellemben íródott az a felhívás, amely a zsidó munkaszolgálatosok érdekében kér segítséget. Vö. *A Magyar Zsidók Lapja*, 1944. január 13., 3. o.

59. Eugene (Jenő) Ligeti nyilatkozata, kelte 1945. november 21., a YIVO–Insti-